

КОНТУРИ РЕВОЛЮЦІЙНОГО ЮРИДИЧНОГО ДОСВІДУ¹

Ю. ВЕТЮТНЄВ

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
(Волгоградська філія Російської академії народного
господарства та державної служби)*

1. Кожна революція із зовнішнього боку являє собою радикальний розрив із минулим, який знаходить свій вияв у стрибкоподібній, різкій зміні основ соціально-економічного і політичного устрою. Тому першою жертвою революції зазвичай стає правова система суспільства, яка забезпечує збереження соціального порядку. Водночас революція є одним із найважливіших джерел юридичного досвіду.

Згідно з класичним розумінням юридичного досвіду, він може розглядатись як «система колективних актів визнання “нормативних фактів” і втілених у них цінностей» [1, с. 264]. Але це уявлення потребує деяких пояснень, оскільки його автор (Г. Гурвич), як відомо, виходив із того, що право може існувати не тільки в офіційно-нормативній формі, а й у вигляді так званого «соціального права», яке спонтанно утворюється у всіх людських спільнотах і виражає колективну солідарність.

Таке розширення рамок юридичного досвіду навряд чи є продуктивним, оскільки тоді до його складу потрапляють мало не всі існуючі варіанти нормативного регулювання суспільної життєдіяльності. Це, у свою чергу, відволікає увагу від особливої сфери соціальних явищ, що мають властивості текстуальності, формалізму й імперативності — тих явищ, які традиційно іменують правовими (юридичними).

Саме тому, на наш погляд, юридичний досвід можна визначити як інформацію про текстуальні форми владного впорядкування соціальних відносин, що зберігається в колективній пам'яті соціуму.

Власне, тут і виявляється основна проблема сприйняття революції як джерела юридичного досвіду. Право за своїм призначенням покликане закріплювати, стабілізувати модель соціального устрою; революція ж, навпаки, означає скасування сформованого соціального порядку разом із його юридичними атри-

¹ Переклад з російської С. Рабіновича.

бутами. Юридичний досвід ґрунтується на уявленнях про межі дозволеного, про належну процедуру дій, про суворе дотримання певних норм; революційний процес є чимось ворожим будь-якій установленій процедурі, спрямованим на ліквідацію існуючої системи правил. Тож, із зовнішнього погляду революція вочевидь виглядає як явище антиправове і отже, як цілковито протилежне юридичному досвіду.

Однак поряд із цим революції демонструють також властивості й іншого роду. Один із відомих теоретиків революції, юрист і релігійний мислитель О. Розеншток-Хюссі у своєму фундаментальному дослідженні кидає дещо загадково, на перший погляд, думку: «сили революції і пасивної покори — лише два боки того самого явища, без якого історичний зв'язок не існує...» [2, с. 22]. Інакше кажучи, революційні ситуації і періоди стабільного правопорядку скеровуються, по суті, одними й тими ж соціальними чинниками, під впливом яких вони відносно вільно переходять один в одного.

Звісно, не можна серйозно стверджувати, що нібито причини й рушійні сили революції цілковито містяться у сфері права. Але істотний характер зв'язку між революцією і правом підтверджується вже хоча б тим, що однією з відмітних рис революції є її здатність до створення якісно нової правової системи. Бунт, переворот, повстання також можуть призвести до серйозних змін у сфері права, але для них ця властивість не є обов'язковою. Революція, навпаки, має своїм неодмінним результатом юридичне оформлення нових принципів суспільного устрою.

Таким чином, одним з елементів революційного юридичного досвіду може вважатися «акт визнання», який виявляється в констатації кризового стану правової системи. Початок революційних подій свідчить не тільки про погіршення загальної якості життя, про зростаюче невдоволення владою, про підвищену політичну конфліктність тощо. Революція відбувається в тому випадку, якщо відсутні правові засоби для подолання зазначених проблем, коли немає легальних механізмів, які дозволили б здійснити необхідне оздоровлення суспільства. Власне, будь-яке право неминуче відстає від реальної соціальної динаміки, але саме в цьому полягає його місія — забезпечити деякий ступінь консервації суспільства, убезпечити від надміру різких змін. Цілковито природно, що в особливих ситуаціях право стає перешкодою для прийняття оперативних антикризових рішень. Як відомо, здатність виступати перешкодою — одна з найцінніших функціональних властивостей права. Але не завжди вибір здійснюється за правилом: «*Fiat justitia, pereat mundus*» («Нехай запанує юстиція, хоч би загинув світ»). Зазвичай інстинкт самозбереження підказує суспільству протилежний варіант: принести в жертву юстицію.

Більше того, революція вимагає не одноразового порушення встановлених юридичних процедур, а повної відмови від них. Це означає, що революція виносить вирок існуючому правопорядку, покладаючи на нього значну частину провини за нужденний стан суспільства. Тому після того, як пік революційних подій залишається позаду і настає відносна стабілізація, не відбувається відновлення попередніх правових інститутів, а на їх місці виникають вже якісь інші. Революція знаменує собою загибель старого порядку і народження нового суспільства, яке потребує символічного підтвердження власної новизни.

2. Характерно, що жодна революція не обмежується у сфері права чистим запереченням. Зруйнувавши попередній правовий порядок, революція практично відразу ж починає прискореними темпами породжувати власні нормативні форми. Більше того, саме великі революції викликають до життя появу видатних пам'яток права: так, англійська буржуазна революція XVII ст. створила першу і єдину в історії країни писану конституцію — унікальний документ під назвою «Знаряддя врядування», а завершення революційного циклу позначилося виданням таких доленосних для англійської правової системи законодавчих актів, як Білль про права і Габеас корпус акт. Велика французька революція збагатила історію світового права Декларацією прав людини і громадянина; першими кроками Жовтневої революції в Росії також стають юридичні документи — Декрет про мир, Декрет про землю, Декрети про суди тощо.

На юридичному фронті революція веде боротьбу водночас у двох напрямках — по-перше, проти існуючого недосконалого права, яке уособлює осоружний старий порядок, по-друге, за створення якогось іншого, допоки ще невідомого права, в якому будуть втілені ідеали справедливості й нового соціального ладу.

Концепція «боротьби за право», як відомо, була розроблена Р. фон Єрингом на противагу історичній школі права, яка виходила з того, що для права нормальним є безболісний, поступовий, еволюційний розвиток, що не вимагає ані революцій, ані навіть докорінних реформ. Р. фон Єринг доводив зворотне, а саме те, що єдиноможливий шлях правового розвитку передбачає активні зусилля окремих осіб та соціальних груп з обстоювання власних інтересів, зокрема й найбільш безкомпромісними засобами. Мирний розвиток, на його переконання, праву взагалі невластивий, а всі основні здобутки і надбання в історії права супроводжувалися запеклою боротьбою. Така боротьба, згідно з Р. фон Єрингом, не тільки природна, а й являє собою обов'язок кожної людини щодо себе і суспільства [3, с. 24–70]. Це, до речі, якнайкраще узгоджується з пізнішою тезою Г. Гурвича, згідно з якою однією з найбільш помітних рис юридичного досвіду «є вкрай драматичний характер такого досвіду, переважання в його структурі елементів антиномійності. Жоден вид безпосереднього досвіду не розривають хворобливі конфлікти такою мірою, як юридичний досвід» [1, с. 262].

Боротьба за чинне, вже існуюче, право має відбуватися у рамках цього ж таки права. Якщо особа, прагнучи забезпечення власних прав, вдається для цього до незаконних засобів, вона здебільшого позбавляється можливості очікувати захисту від офіційної правової системи. Таким чином, якщо удар спрямований проти самої правової системи, йдеться про боротьбу вже за якесь інше право. Великі революції демонструють відносно різноманіття типів права, за які ведеться боротьба, при тому, що у всіх випадках чинний правовий порядок стає мішенню для знищення.

Зокрема, відомо, що англійська буржуазна революція проходила під прапором відновлення колишніх вольностей і свобод, в утиску яких звинувачували королівську владу; тобто у цьому випадку фактично йшлося про боротьбу за *минуле право*. Велика французька революція надихалася ідеями природних прав і свобод, що належать від природи кожному і не підлягають обмеженню, але безпідставно порушувались за «старого режиму» (боротьба за *вічне право*).

Що ж до революцій у Росії, то в їх ідейній основі було закладено уявлення про те, що самодержавна монархія є гальмом на шляху соціального прогресу, в деякому сенсі перешкоджає прориву в майбутнє. Лютнева революція була покликана надати народові повний обсяг прав і свобод західного гатунку, які за царського режиму допускалися неохоче і дозовано. Жовтнева революція також експлуатувала демократичні гасла у сполученні з ідеями перерозподілу власності, що автоматично вимагало побудови якісно відмінної правової системи (інакше кажучи, боротьба велася за *нове право*).

Зрозуміло, всі три різновиди правового ідеалу мали переважно штучний, сконструйований характер, проте прикметним є вже сам по собі той факт, що об'єкти «боротьби за право» в її революційному варіанті, мабуть, повинні займати ту чи іншу позицію на уявній тимчасовій осі щодо чинної правової системи. Річ у тім, що право є одним із тих соціальних інститутів, які забезпечують «зв'язок часів»; як про це писав П. Бурдье, право «створює гарантії того, що майбутнє буде створюватися за зразком минулого, що неминучі зміни і адаптації будуть осмислені і сформульовані мовою, яка не суперечить минулому...» [4, с. 112]. Такий особливо тісний зв'язок права і часу призводить до того, що революційні сили починають сприймати право як своєрідну «машину часу», яка дозволяє суспільству вільно переноситися в необхідний йому історичний стан.

3. Ще одне пояснення тієї обставини, що революція практично відразу ж одягається в юридичні форми, може полягати у мовній природі права. Оскільки революція розраховує на глибоке і незворотне перетворення суспільства, вона зобов'язана діяти на мовному рівні, який зумовлює колективне сприйняття і оцінку подій, що відбуваються. «Будь-яка революція, — пише О. Розеншток-Хюссі, — повинна говорити новою мовою, оскільки має повести людей у новому напрямі... У соціальному русі останніх п'ятдесяти або ста років революція притупля скрізь, де виявляється нова мова без коріння» [2, с. 60].

Право і є тією мовою, що нею вимовляється, нею виражає себе революція, або, радше, нова революційна влада. Основні елементи цієї нової мови, зазвичай, складаються ще до початку самої революції в структурі радикально орієнтованої політико-правової ідеології. У цьому сенсі Г. Радбрух мав усі підстави стверджувати: «Все починалося з філософії права, а закінчувалося революцією» [5, с. 20]. Велика французька революція спиралася на праці Вольтера і Ж.-Ж. Руссо, Жовтнева революція у Росії — на масив текстів К. Маркса і Ф. Енгельса, Г. Плеханова і В. Леніна, Л. Троцького і М. Бухаріна і т. д. Прикметно, що остаточною підсумком англійської буржуазної революції стала не диктатура О. Кромвелля, позбавлена ґрунтовної ідеологічної бази, а обмежена (конституційна) монархія, заздалегідь підготовлена такими мислителями, як Дж. Мільтон, О. Сідней, Дж. Локк та ін.

Право суспільства, яке стабільно функціонує, являє собою опис більш-менш звичних, впізнаваних реалій; воно оповідає про реально сформоване і живе суспільство. Саме тут цілком можуть бути застосовані хрестоматійні слова К. Маркса: «законодавець повинен сприймати себе як природознавця. Він не робить законів, він не винаходить їх, а тільки формулює, він виражає у свідомих позитивних законах внутрішні закони духовних відносин» [6, с. 162]. Але це висловлювання ідеолога революції не стосується суспільства революційної епохи.

Право революційного часу — це проект суспільства, якого не існує, по суті, це особливий різновид утопії. Революційний уряд не може чекати, поки нові владні інститути, права і свободи громадян, основні засади соціального буття сформується самі по собі як «внутрішні закони духовних відносин», щоб лише потім виразити їх у позитивному праві. Навпаки, всі ці нововведення спочатку з'являються на папері і лише згодом стають доконаним фактом. Їх потрібно описати з випередженням, як явища, що вже існують і діють, інакше вони ніколи не з'являться.

У цьому полягає двоїстість революційного юридичного досвіду: з одного боку, він свідчить про обмеженість можливостей права, про його безсилля перед лицем фатальних внутрішніх і зовнішніх загроз. Ця складна система процедур і умовностей, яка виступає гарантом громадянського миру і порядку, за екстремальних умов виявляє свою слабкість і розсипається при зіткненні з реальністю історії.

З другого боку, революційний досвід для права є у певному сенсі триумфальним. Йдеться навіть не про те, ніби революції допомагають звільнитися від застарілих інститутів і сприяють подальшому вдосконаленню права. Зрештою, незворотність правового прогресу викликає сумніви, і багато революцій (наприклад, Жовтнева соціалістична революція в Росії) зробили у розвиток права, м'яко кажучи, далеко не однозначний внесок.

Річ у тім, що революція пов'язана з поразкою і загибеллю лише окремо взятої правової системи, але не права в цілому як соціального інституту. Навпаки, революційний досвід підтверджує універсальність і незамінність права як засобу соціокультурної інтеграції, оскільки майже негайно після руйнування старого правопорядку революційні сили змушені самі звертатися до правової форми для впровадження та легітимації нових принципів суспільного життя.

Відповідно, існуючий погляд на характер революційних суспільств як неправовий або антиправовий є щонайменше неточним. Відсутність права може бути суто тимчасовим і до того ж короткостроковим епізодом у розвитку революційних подій. Звісно, якщо оцінювати революцію з погляду правового порядку, що передує їй, її неправомірність буде очевидною. Наприклад, висновок про те, нібито соціалістична революція в Росії являла собою «заперечення права», а нормативні встановлення комуністичної диктатури були антиправовими [7, с. 130–180], випливає з того, що право ототожнюється з буржуазними принципами свободи, формальної рівності, приватної власності тощо; інакше кажучи, з конкретним змістом однієї з історично можливих правових систем. Це доводить, на наш погляд, що зміст права є його мінливою і найбільш випадковою стороною, стійка ж та істотна у цьому випадку саме форма.

4. З погляду юридичного досвіду важливим є питання про механізм зародження нового правового порядку і його співвідношення зі старим. Рушійні сили революції розвиваються всередині суспільства, отже, відчувають на собі той чи інший вплив права. Аби суспільство зберігало сталість, у його структурі мають бути присутні ділянки зниженої соціальної впорядкованості; ці прояви ентропії виконують творчу функцію, оскільки без них соціальна система не мала б резервів самоорганізації. З позицій синергетичного підходу, зони соціальної аномії необхідні системі для підтримки власної життєздатності, як джерело самоорганізації [8, с. 34–45; 9].

Так чи інакше, ідеологічна та організаційна підготовка революції бере свій початок у тих сферах суспільного життя, які перебувають у конфронтації з офіційною культурою і політикою. Такі ворожо налаштовані елементи, що несуть у собі явну небезпеку для соціального цілого, зазвичай переслідуються владою, зокрема з використанням юридичних засобів. Тому можна сказати, що рушійні сили майбутньої революції перебувають щодо старого порядку не лише в політичній, а й у юридичній опозиції.

Для окремих індивідів і соціальних груп юридичний досвід може мати травматичний характер, тобто бути джерелом негативних переживань (дискримінація, майнові втрати, позбавлення волі тощо). Подібний травматичний досвід, накопичуючись у суспільстві, може ставати додатковою умовою, яка сприяє революції: індивіди втрачають лояльність до правопорядку, що завдає їм страждання. Як зауважує О. Розеншток-Хюссі, особливості революцій визначаються, серед іншого, тим, у яких умовах проходять зустрічі майбутніх лідерів: «Суворий характер більшовизму впливає з того характеру місць для зустрічей, які революційна група мала на засланні. Більшовики зустрічалися на засланні і в тюрмі, в Швейцарії та Німеччині, у Франції і в Сибіру» [2, с. 202]. Для революціонера такі біографічні факти, як наявність офіційного статусу злочинця, число вироків, тривалість перебування у в'язниці або засланні, були запорукою довіри соратників і входження до еліти революційного руху. Саме конфлікт із правопорядком дозволяв сформувати непримиренність до підвалин суспільства, яке підлягає руйнуванню.

Якщо визнати, що революція за своєю природою і витоками може вважатися не тільки політичним, економічним, а й правовим явищем, стає зрозуміло, чому на чолі революції нерідко з'являються люди з юридичною підготовкою (О. Кромвель, який вивчав право в університеті, адвокат М. Робесп'єр, помічник присяжного повіреного В. Ульянов). У цій ролі затребуваний не стільки вчений-теоретик, який розуміє право на умоглядному рівні, скільки людина дії — юрист-практик, причому не обов'язково успішний. Він володіє достатнім знанням існуючого правового механізму, щоб знайти спосіб його руйнування. Громадянин, який не розуміється на питаннях права, може вважати правову систему несправедливою і недосконалою, але тільки юрист знає, що вона до того ж слабка і вразлива. Водночас юрист як лідер революції виступає своєрідною передавальною ланкою, гарантом того, що на місці колишнього правопорядку порівняно швидко виникне новий і що період беззаконня не триватиме надто довго.

Таким чином, парадоксальність революційного юридичного досвіду полягає ще й у тому, що революційний авангард повинен ставитися до правової системи з достатньою неприязню, щоб прагнути її знищення, але водночас бути досить обізнаним у цій галузі, аби спромогтися відтворити правовий порядок у разі перемоги революції.

5. Далеко не випадковим є те, що сам термін «революція» походить від лат. *re-volvere* — «повернення». Правова система попереднього суспільства, будучи скасованою в ході революції, порівняно швидко відновлюється у своїх основних параметрах, хоча і в новому інституційному обличчі. Справді, після будь-якої революції зберігаються опорні конструкції правової системи — закон, правосуд-

дя, власність. Змінюються тільки їх найменування, форми, суб'єкти та ін., але не природа і функції цих базових інститутів права.

Власне, революція успадковує і всі очевидні вади колишньої правової системи, які не тільки не виправляються, але часом навіть посилюються — несправедливі закони, довільні податки, жорстокі кримінальні покарання властиві будь-якому новому порядку не менше ніж старому. Революція насправді не прагнула розв'язання цих проблем, а лише використовувала їх як нагоду для прискореної модернізації, яка тільки у віддаленій перспективі може привести до деякого поліпшення життя людей.

Сплеск насильства, характерний для будь-якої революції на певному етапі її розвитку, зовсім не є цілковито стихійним, але значною мірою легалізується новою владою, являючи собою елемент правової політики (терор зазвичай розпочинається не спонтанно, а оголошується спеціальними юридичними актами). Річ у тім, що старий порядок має щонайменше одну перевагу перед революційним правом: він спирається на силу традиції і масової звички, а отже, не потребує постійного підкріплення насильницькими методами. Суворість і репресивність революційного права багато в чому є компенсацією його внутрішньої слабкості, відсутності справжньої переконливості. З цієї ж причини виявляється необхідним демонстративне фізичне усунення особи, яка символізує собою весь колишній правопорядок.

Однак саме в періоди революцій суспільство стикається з реальним досвідом правового плюралізму, оскільки з'являються різні центри влади, кожен з яких діє шляхом видання загальнообов'язкових нормативних вимог. Ці центри влади можуть являти собою релікти колишнього соціального ладу або конкуруючі між собою угруповання революційних сил. Наприклад, у перші роки Радянської влади в Росії, як відомо, активно функціонували не тільки інститути влади, сформовані більшовиками (ВЦВК, Рада Народних Комісарів та ін. з їх місцевими органами), а й різні уряди, створені білогвардійськими військами на контрольованих ними територіях, а протягом короткого часу — ще й виборний представницький орган, Установчі Збори. Усі ці органи займалися нормотворчою діяльністю, і за формальними ознаками нормативні встановлення, що виходили від них, мали юридичний характер. Водночас вони не становили єдиної системи, оскільки заперечували юридичну силу один одного.

Яке ж із цих нормативних утворень може і повинно вважатися правом? Вирішити це питання за допомогою таких критеріїв, як «дієвість», «виконуваність» тощо, видається утрудненим. Ясна річ, постфактум юридичний характер визнається тільки за «нормативною продукцією» сторони, яка перемогла. Однак у період протистояння навряд чи можна визначити, чия нормотворчість більш результативна з огляду на кількість людей, які підкоряються їй. По-перше, в революційні епохи ступінь покори нормативним вимогам взагалі істотно знижується, від кого б вони не виходили. По-друге, бурхливий і драматичний характер революційних подій, очевидно, робить неможливим точне обчислення актів правомірної поведінки порівняно з кількістю протиправних діянь. Відповідно, оцінити рівень виконуваності нормативних установлень, що виходять від різних суб'єктів влади, також виявляється неможливим.

Таким чином, єдиним точним критерієм залишається зовнішня форма, яка в тому чи іншому вигляді дотримується усіма органами, які претендують на завоювання влади. Оскільки на кожній території таких суб'єктів може бути декілька, то норми, які видаються ними, є юридичними однаковою мірою, що і дозволяє кваліфікувати ситуацію як «правовий плюралізм».

Цей стан речей зберігається доти, поки одна з конкуруючих сил не бере гору в боротьбі і не заволодіває монополією на форму права. Це означає, що централізована влада в імперативному порядку проголошує, які джерела права вона визнає, ким і в якому порядку вони можуть створюватися і в який спосіб мають доводитися до відома суспільства. Інші претенденти на владу придушуються, припиняють свою нормотворчу активність, і в цей момент стан правового плюралізму завершується.

Проте навіть після цього революційне право не набуває сталого статусу. Річ у тім, що формальне панування одного нормативного порядку ще не означає, що його соціальна місія реалізована. Аби виробляти необхідний інтегративний, мобілізуючий і керівний вплив на людей, право повинно володіти сильними сугестивними якостями, тобто бути інструментом колективного навіювання. У адресатів правового регулювання не повинно бути сумнівів у тому, що вимогам права слід підкорятися. При цьому їх «акт визнання» має поширюватися на всю систему правових норм, адже неможливо обґрунтовувати доцільність кожної окремої вимоги.

У рамках «старого» (дореволюційного) правопорядку, як уже зазначалося, це навіювання спирається на силу традиції і звички; правові імперативи сприймаються як частина усталеного способу життя, що забезпечує відносно високий рівень їх дотримання. Нововведення революційної епохи такою властивістю не наділені, що вимагає, окрім іншого, звернення до силових і кількісних методів легітимації.

Силова складова знаходить своє вираження в тому, що революційним законам, зазвичай, певною мірою властива жорстокість, викликана не тільки боротьбою з ворогами, а й необхідністю показати міць нової влади і права. Здатність закону стати причиною людської смерті є наочним свідченням того, що закон не є порожньою формальністю. Показові судові процеси, що проводяться за спрощеною процедурою і завершуються смертними вироками, є ознакою того, що революційне право ще не набуло стійкої якості [11]. Проте в деякий момент жертвами цих процесів стають самі вожді революції, і це означає, що правові інститути вже набрали власну силу і стали самостійним чинником соціального життя, а не знаряддям у руках окремих особистостей.

Інший напрям легітимації революційного права ґрунтується на тому, що відносна слабкість його регулятивних можливостей певною мірою компенсується кількістю правових актів, що видаються. У такий спосіб демонструється, що правова система здатна породжувати новий нормативний матеріал і отже, є життєздатною. Новий правопорядок прагне заповнити вакууми в нормативному регулюванні суспільних відносин, які були створені революцією, і завдяки цьому вийти на рівень дореволюційного права принаймні кількісно.

Так, у Радянській Росії аж до кінця 20-х років спостерігалася підвищена інтенсивність правотворчості навіть на найнижчих рівнях: «На місцях “народна

правотворчість” розвивалась як самостійний жанр. У деяких районах Астраханського, Сталінградського, Саратовського округів на тиждень виходило кілька десятків постанов» [12, с. 92].

Входження правової системи у стійку фазу характеризується тим, що репресивна напруга знижується і обсяги правотворчості стають помірними. Отже, революційний етап правового розвитку закінчується.

Таким чином, революційний юридичний досвід за своєю смисловою спрямованістю є амбівалентним. Він демонструє відносну крихкість традиційного правового порядку, яка виявляється в періоди соціальних криз, причому передовсім це стосується правових систем, побудованих за жорстко ієрархічним принципом і спрямованих на централізоване впорядкування суспільного цілого. Такі правові системи не володіють достатнім ресурсом гнучкості і відносно легко руйнуються в агресивному середовищі. Поряд із цим революція являє собою не просто стрімкий демонтаж старого правопорядку, а й своєрідну форму «боротьби за право». У революційних умовах право виявляє дивовижну здатність до самовідтворення: зникнувши під тиском революційних сил, воно порівняно швидко відроджується в оновленій формі. Минаючи тимчасовий період правового плюралізму, обумовленого наявністю кількох альтернативних інстанцій правотворчості, суспільство переживає етап репресивного права і неминуче приходить до моністичного правового устрою, який спирається на владу юридичної форми і процедури.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Гурвич Г.* Юридический опыт и плюралистическая философия права / Г. Гурвич // Философия и социология права. Избранные сочинения. — СПб. : Изд. Дом С.-Петербур. гос. ун-та ; Изд-во юрид. ф-та С.-Петербур. гос. ун-та, 2004. — 848 с.
2. *Розеншток-Хюсси О.* Великие революции. Автобиография западного человека. — М. : Библиейско-богослов. ин-т им. св. апостола Андрея, 2002. — 650 с.
3. *Иеринг Р. фон.* Борьба за право / Р. фон Иеринг // Избранные труды : в 2 т. — Т. 1. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2006. — С. 24–70.
4. *Бурдые П.* Социальное пространство: поля и практики / П. Бурдые. — М. : Ин-т эксперимент. соц. ; СПб. : Алетейя, 2005. — 576 с.
5. *Радбрух Г.* Философия права / Г. Радбрух. — М. : Междунар. отношения, 2004. — 240 с.
6. *Маркс К.* Проект закона о разводе / К. Маркс // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. — Т. 1. — М. : Гос. изд-во полит. лит., 1955. — С. 161–164.
7. *Нерсесянц В. С.* Философия права / В. С. Нерсесянц. — М. : НОРМА, 1999. — 647 с.
8. *Бачинин В. А.* Синергетическая методология и социология права / В. А. Бачинин // Методология гуманитарного знания в перспективе XXI века : материалы междунар. науч. конф. — СПб. : С.-Петербур. филос. о-во, 2001. — С. 15–20.
9. *Бачинин В. А.* Основы социологии права и преступности / В. А. Бачинин. — СПб. : Изд-во С.-Петербур. ГУ, 2001. — 308 с.
10. *Бенда-Бекманн К. фон.* Правовой плюрализм / К. фон Бенда-Бекманн // Человек и право. Книга о Летней школе по юридической антропологии. — М. : Стратегия, 1999. — С. 8–23.

11. Дикарев И. С. Парижский революционный трибунал. Очерк организации и деятельности (1793–1795 гг.). — Волгоград : Царицин. полиграф. компания, 2006. — 124 с.
12. Чердаков О. И. Формирование правоохранительной системы Советского государства в 1917–1936 гг. (историко-правовое исследование) / О. И. Чердаков / под ред. А. В. Малько. — Саратов : Изд-во Саратов. гос. ун-та, 2001. — 192 с.

Ветютнев Ю. Ю. Контури революційного юридичного досвіду

Анотація. Стаття присвячена аналізу революції як джерела юридичного досвіду. Обґрунтовується, що відмітними рисами революції порівняно з іншими формами соціальних перетворень є її первинна обумовленість юридичними чинниками, а також закріплення її результатів у правовій формі. При цьому демонтаж правового порядку, викликаний революцією, є короткостроковим, після чого всі основні інститути правової системи відновлюються у майже незмінному вигляді, оскільки жодна революційна влада не може обійтися без правових інструментів при побудові нового суспільства.

Ключові слова: революція, досвід, право, боротьба, порядок, мова, час, насильство.

Ветютнев Ю. Ю. Контуры революционного юридического опыта

Аннотация. Статья посвящена анализу революции как источника юридического опыта. Обосновывается, что отличительными чертами революции по сравнению с иными формами социальных преобразований являются ее изначальная обусловленность юридическими факторами, а также закрепление ее результатов в правовой форме. При этом демонтаж правового порядка, вызванный революцией, является краткосрочным, после чего все основные институты правовой системы восстанавливаются в почти неизменном виде, поскольку ни одна революционная власть не может обойтись без правовых инструментов при построении нового общества.

Ключевые слова: революция, опыт, право, борьба, порядок, язык, время, насилие.

Vetyutnev Yu. The Contours of the Revolutionary Legal Experience

Summary. The article is devoted to the analysis of the revolution as a source of legal experience. It is proved that the original legal factors are the distinctive features of the revolution compared to other forms of social transformation, as well as consolidation of its results in legal form. The dismantling of the legal order, brought by the revolution, is short-term, after which all the basic institutions of the legal system are restored almost unchanged, since none of the revolutionary authorities can do without legal instruments in building a new society.

Key words: revolution, experience, right, fight, order, language, time, violence.